

Gerealiseerde praktijk: de tweede fase van implementatie

Gerealiseerde praktijk	10.	Leerkrachten gebruiken Maatje-Praatje, DDU en/of GH regelmatig en effectief tijdens het lesgeven.	
	11.	Leerkrachten stellen hun vragen middels complete zinnen en modellen geschikte antwoorden om zo de structuur van het herhalen van een deel van de vraag bij het geven van een antwoord aan te leren.	
	12.	Leerkrachten gebruiken nummers (GH) en/of ijslollystokjes met namen om te kijken tot welke antwoorden het team is gekomen en iedereen in het team is hier goed op voorbereid.	
	13.	‘Vraag Drie voor Mij’ wordt door leerkrachten gebruikt om de onderlinge betrokkenheid en ondersteuning van de leerlingen in de teams te bevorderen. Het brengt effectief leren van leeftijdsgenoten tot stand en zorgt voor meer zelfstandigheid en uitgestelde aandacht.	
	14.	Spreektijd van leerlingen is gelijk aan, of meer dan spreektijd van leerkracht. Iedere leerling moet betrokken zijn in maatjes-/teamdiscussies als spreker of actieve luisteraar gedurende de helft van de lestijd.	
	15.	Leerkrachten geven de ruimte voor maatjes- en teamgesprekken om zo het beheersen van de leerdoelen te bevorderen.	
	16.	*Leerlingen gebruiken spiekbrieven om elkaar te helpen bij het (begrijpend) lezen.	

*Alleen van toepassing bij M6 t/m Plus

Toelichtingen en tips bij de tweede fase van implementatie**10. Leerkrachten gebruiken Maatje-Praatje, DDU en/of GH regelmatig en effectief tijdens het lesgeven.**

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

Bij samenwerkend leren wordt er verwacht dat elke vraag gekoppeld wordt aan praten/overleggen met het maatje.

- Maatje-Praatje wordt gebruikt bij gesloten vragen en voor snelle en makkelijke vragen waar de leerlingen makkelijk het antwoord op weten. Bijvoorbeeld: "Vertel aan je maatje welke kleur de jurk van het meisje heeft."
- Denken-Delen-Uitwisselen wordt gebruikt voor complexere vragen waar leerlingen iets langer de tijd voor nodig hebben. Bijvoorbeeld: "Waarom denk je dat de jongen helemaal alleen het bos in ging? Denk zelf na over de vraag... (5-10 seconden). Deel nu het antwoord met je maatje... Wissel het antwoord nu uit met het team/de klas."
- Genummerde Hoofden wordt vanaf E3 gebruikt en bestaat uit een discussie waar het hele team bij betrokken is.
- Bij letterlijk elke vraag in de groep moet gebruik gemaakt worden van één van de drie overlegvormen. Dit zorgt ervoor dat (verlegen) leerlingen niet bang hoeven te zijn voor groepsdiscussies (want ze worden goed voorbereid op het geven van de antwoorden door het team).
- Leerlingen moeten deelnemen aan effectieve maatjes- en teamdiscussies, gericht op de vragen van de leerkracht. De antwoorden moeten van een toepasselijk niveau zijn.

Tips

- Er is geen vaste stelregel, maar bij Denken-Delen-Uitwisselen kan men voor denken 10-20 seconden nemen, voor overleggen met het maatje is 10 seconden meestal voldoende. Wanneer leerkrachten te veel tijd geven, is dit vaak negatief voor het werktempo en gaan leerlingen bezig met andere dingen in plaats van de taak. Leerlingen moeten vaak even wennen aan dit hoge tempo.
- Het is niet nodig om elk team te vragen om een antwoord. Wanneer je één of twee teams hebt gevraagd is het voldoende om te vragen of de andere teams soortgelijke antwoorden hadden en verder te gaan met de les.
- Geef voor Denken-Delen-Uitwisselen de leerlingen een specifieke taak. Bijvoorbeeld: "Jullie hebben 10 seconden en ik wil dat jullie met twee praktische oplossingen komen voor het probleem".
- Vergeet het gebruik van complete zinnen niet waar nodig is.
- Correcte, goed onderbouwde, duidelijk uitgelegde antwoorden worden verwacht wanneer leerlingen hun ideeën delen. Stel vragen en maak gebruik van modeling om leerlingen te laten begrijpen wat nodig is. Bijvoorbeeld: "Vertel hoe Jesse zich voelt en welke bewijzen uit de tekst je hiervoor hebt."
- Als de antwoorden niet van voldoende niveau zijn, moet je nagaan of de leerlingen wel genoeg tijd hadden om na te denken en te discussiëren, maar ook of de vraag niet te moeilijk was.

- Om gevarieerde antwoorden te krijgen, moet je variëren in je vraagstelling. Vraag de andere teams te reageren op de antwoorden en vraag bijvoorbeeld of ze het ermee eens zijn.
- Luister naar maatjes en teams tijdens het bespreken, dit biedt belangrijke aanwijzingen van de kwaliteit van de samenwerking en hoe goed ze de opdrachten begrijpen.

Bronnen

- Posters: 'Hoe werken we samen?', 'Denken-Delen-Uitwisselen' en 'Genummerde Hoofden'
- Implementatielijst eerste fase
- Handleiding Samenwerkend leren M3 t/m Plus
- Gebruikswijzer Wings

11. Leerkrachten stellen hun vragen middels complete zinnen en modellen geschikte antwoorden om zo de structuur van het herhalen van een deel van de vraag bij het geven van een antwoord aan te leren.

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

Door het herhalen van een deel van de vraag, wordt het denken over het antwoord gestuurd en ondersteund ('scaffolding'). Het gebruik van deze strategie heeft veel impact op het denken, omdat het de communicatie- en taalvaardigheden van leerlingen ontwikkelt en het hun kennis van grammatica en woordenschat vergroot. Bovendien ontwikkelt het de vaardigheid om te schrijven in grammaticaal correcte zinnen. Daarnaast geeft het aan verlegen leerlingen en leerlingen met zwakke taalvaardigheden een manier waarop ze kunnen beginnen met het beantwoorden van een vraag en dit vergroot het zelfvertrouwen.

- Geef leerlingen de mogelijkheid om in complete zinnen te antwoorden. Als een leerling alleen het antwoord geeft, maar de vraag niet herhaalt, doe dit dan voor en laat de leerling de complete zin herhalen. Waardeer het spreken en schrijven in complete zinnen.
- Wanneer de leerkracht een vraag stelt, moet de leerkracht een deel van de vraag herhalen voor het antwoord. Bijvoorbeeld wanneer de leerkracht vraagt: "Wat kreeg Jack in ruil voor zijn koe?", dan begint het antwoord altijd met "Jack kreeg in ruil voor zijn koe ...". De leerkracht zal dit modellen totdat het voor de leerlingen routine is geworden. Leerlingen moeten ook tijdens maatjesoverleg gestimuleerd worden om te spreken in complete zinnen; hun antwoord moet geformuleerd worden als een complete en grammaticale correcte zin.
- **Leerlingen zullen na een tijd automatisch in complete zinnen antwoorden waarin een deel van de vraag herhaald wordt. Zinsconstructies zullen ook verbeteren en bewijs voor verbeterde (geschreven) zinnen kan worden gebruikt ter indicatie van vooruitgang.**

Tips

- Gebruik bij elke vraag die je stelt het kerndeel van de zin (sleutelwoorden), wees hierin consistent anders zullen leerlingen niet begrijpen wat er van hen verwacht wordt.
- Accepteer dat het tijd kost, maar houd de strategie vol. De benodigde herhaling van sleutelwoorden zal tijd kosten en kan het tempo van de les verlagen, maar het levert op de lange termijn veel op.
- Vergeet de leerlingen niet te waarderen met punten wanneer zij in complete zinnen spreken.
- Wanneer leerlingen over minder goede taalvaardigheden beschikken kan het langer duren voordat zij de complete zin herhalen.

Bronnen

- Posters: 'Hoe werken we samen?', 'Denken-Delen-Uitwisselen' en 'Genummerde Hoofden'
- Implementatielijst eerste fase
- Handleidingen M3 en E3 en handleidingen bij de leesboeken B4 en M4, onderdeel 'Correcte en complete zinnen'

12. Leerkrachten gebruiken nummers (GH) en/of ijslollystokjes met namen om te kijken tot welke antwoorden het team is gekomen en iedereen in het team is hier goed op voorbereid.

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

Samenwerkend leren hanteert een 'geen handopsteken om vragen te beantwoorden'-beleid. Leerlingen worden willekeurig gekozen om vragen te beantwoorden zodat alle leerlingen een gelijke kans hebben om uitgekozen te worden. Leerlingen weten hierdoor dat zij op elk moment gevraagd kunnen worden om antwoord te geven op een vraag. Consistent gebruik van modeling, overleg met een maatje, het waarderen van goed leergedrag en het gebruik van Genummerde Hoofden/ijslollystokjes zorgen ervoor dat leerlingen aandachtig bij de taak blijven.

- Schrijf de naam van iedere leerling op een ijslollystokje en doe deze in een pot. Kies een leerling door willekeurig een stokje te pakken uit de pot.
- Gebruik in E3 t/m Plus twee potten. In één van de potten stop je ijslollystokjes met namen van de teams en in de andere pot ijslollystokjes met de nummers 1-5 (het aantal leerlingen per team). Alle leerlingen in een team moeten genummerd worden van 1-4 (of 5). Wanneer je het antwoord op een vraag wil horen pak je willekeurig een ijslollystokje voor het team en daarna een ijslollystokje met een nummer voor de leerlingen binnen het team.
- Leerlingen zullen gefocust blijven en leren om na te denken over een antwoord.

Tips

- Leerlingen moeten bij elke opdracht eerst de tijd krijgen om na te denken en hun antwoord met het maatje te bespreken.
- Het is belangrijk dat de leerlingen zien dat je niet kijkt naar de namen op de ijslollystokjes wanneer je er één pakt.
- Wanneer een leerling een vraag heeft beantwoord, is het belangrijk dat hij of zij ziet dat het ijslollystokje met zijn of haar naam erop terug wordt geplaatst in de pot. Zo weten de leerlingen dat er een kans is dat hun naam opnieuw wordt getrokken. Wanneer dezelfde naam vijf keer uit de pot wordt gehaald beantwoordt deze leerling vijf keer een vraag. Op deze manier verliezen leerlingen niet hun focus en aandacht tijdens de les.

Bronnen

- Pot ijslollystokjes met daarop de namen van de leerlingen
- Pot ijslollystokjes met daarop de teamnamen
- Pot ijslollystokjes met daarop de nummers 1 -4 (of 5)
- Implementatielijst eerste fase
- Handleiding Samenwerkend leren M3 t/m Plus
- Gebruikswijzer Wings

13. 'Vraag Drie voor Mij' wordt door leerkrachten gebruikt om de onderlinge betrokkenheid en ondersteuning van de leerlingen in de teams te bevorderen. Het brengt effectief leren van leeftijdsgenoten tot stand en zorgt voor meer zelfstandigheid en uitgestelde aandacht.

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

'Vraag Drie voor Mij' is een strategie met als doel kinderen niet lang op de leerkracht te laten wachten. Daardoor verspillen leerlingen niet te veel tijd wanneer zij niet zelfstandig uit een taak komen. In plaats van te wachten op de leerkracht moeten leerlingen groepsgenoten/teamleden om hulp vragen. Hierdoor neemt de tijd waarin leerlingen bezig zijn met schooltaken significant toe en het ontwikkelt 'peer teaching'.

- Maak voorafgaand aan een taak duidelijk aan de leerlingen, dat wanneer zij vragen hebben, ze eerst drie teamleden om hulp moeten vragen. In de teams wordt eerst het eigen maatje gevraagd en daarna de andere teamleden.
- Houd standvastig vast aan de regel. Wanneer een leerling een vraag stelt moet je altijd vragen of hij/zij drie teamleden om hulp heeft gevraagd. Wanneer de leerling dit niet heeft gedaan, moet je aangeven dat hij/zij dit alsnog moet doen.
- Pas wanneer de leerling niet voldoende hulp krijgt van drie andere teamleden, help je de leerling.

Tips

- Consistentie is heel belangrijk in dit geval, vooral in het begin van het jaar. Als de strategie geen stand lijkt te houden, focus je dan bewust op het blijven stellen van de vraag: "Heb je drie anderen voor mij gevraagd?" Na verloop van tijd zal de herhaling van deze vraag de norm bepalen en versterken.
- Het kan effectief zijn om de vraag op het bord te zetten ter herinnering.
- Een andere mogelijke manier om de strategie door te voeren is om er een wekelijks samenwerkdoel van te maken en punten voor de samenwerkvaardigheid 'Help elkaar' toe te kennen wanneer teams zich hieraan houden.
- Wanneer volume een probleem is, focus je dan op ontwikkeling van gepaste volumeniveaus, bijvoorbeeld door het oefenen van een binnen- en buitenstem. Een laag, doelbewust fluisteren moet hoorbaar zijn wanneer leerlingen aan het werk zijn.
- Geef punten voor 'Help elkaar' wanneer leerlingen zich houden aan 'Vraag Drie voor Mij'.

Bronnen

- Stemthermometer (website Success for All - materialen Samenwerkend leren)
- Poster: 'Hoe werken we samen?'
- Handleiding Samenwerkend leren M3 t/m Plus

14. Spreektijd van leerlingen is gelijk aan, of meer dan spreektijd van leerkracht.
Iedere leerling moet betrokken zijn in maatjes-/teamdiscussies als spreker of actieve luisteraar gedurende de helft van de lestijd.

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

Leerkrachten zijn over het algemeen praters! Een probleem dat zich hierbij kan voordoen is dat leerlingen het moeilijk kunnen vinden om zich te concentreren en effectief te luisteren, zeker in het geval van jonge kinderen door hun korte concentratieboog. Bij het samenwerkend leren stimuleert de leerkracht leerlingen om actief te participeren in het leerproces door gebruik te maken van maatjes- en teamdiscussies. Hierdoor is de rol van de leraar vaak faciliterend ten aanzien van het leerproces.

- Leerkrachten moeten proberen slechts 15 minuten per uur klassikaal les te geven.
- Leerkrachten moeten voortdurend modellen, begeleiden, ondersteunen en expliciet lesgeven, maar daarnaast moeten zij ook aandacht hebben voor maatjes- en teamdiscussies en samenwerking.
- Leerlingen moeten ten minste de helft van de lestijd betrokken zijn bij discussies met maatjes of teamleden.

Tips

- Het zal tijd kosten voordat je gewend bent aan het neerleggen van het leerproces bij de maatjes en teams. Je vaardigheid bij het inzetten van het samenwerkend leren bij het leerproces zal toenemen wanneer je vooruitgang ziet in de samenwerkvaardigheden van de leerlingen.
- Reflecteer op jezelf! Denk na over de lengte van je instructies. Was alles wat je genoemd hebt nodig? Was er genoeg tijd voor maatjes-/teamdiscussies? Waren de leerlingen de hele tijd gefocust? Was jij als leerkracht gefocust op de leerdoelen en ben je hier niet onnodig van afgeweken?
- Een goede planning van de les is erg belangrijk. Wees gefocust op wat je de leerlingen wilt leren en hoe je dit wilt bereiken. Probeer zo min mogelijk elementen toe te voegen, mocht je dit toch willen doen bedenk hier dan creatieve manieren voor. Als je bijvoorbeeld leerlingen extra uitleg wilt geven over onbekende woorden, dan kan het gebruik van video's en foto's een manier zijn om dit in een zo kort mogelijke tijd te doen.
- De kwaliteit van een les moet je beoordelen aan de hand van betrokkenheid van de leerlingen tijdens het leerproces en de vooruitgang van leerlingen en niet aan de hand van de tijd die je als leerkracht klassikaal spreekt.
- Houd de tijd die je klassikaal spreekt in de gaten. Veel leerkrachten spreken langer klassikaal dan dat ze zelf denken. Ook kun je iemand je les laten observeren en vragen of diegene je spreektijd wil bijhouden.

Bronnen

- Stemthermometer (website Success for All - materialen Samenwerkend leren)
- Poster: 'Hoe werken we samen?'
- Time-timer/stopwatch

15. Leerkrachten geven de ruimte voor maatjes- en teamgesprekken om zo het beheersen van de leerdoelen te bevorderen.

Groep 1/2	M3 t/m E5	M6 t/m Plus
-----------	-----------	-------------

Deze overlegvorm kan lijken op de eerdergenoemde samenwerkvormen Maatje-Praatje, Denken-Delen-Uitwisselen en Genummerde Hoofden, maar er is een significant verschil. De focus hier is hoe goede maatjes- en teamgesprekken ervoor kunnen zorgen om de leerdoelen onder de knie te krijgen. Deze overlegvorm geeft de maatjes/teams de mogelijkheid om door te praten naast het gebruik van DDU/GH en de klassikale uitwisseling. Bij letterlijk elke vraag kunnen maatjes- en teamgesprekken ingezet worden om antwoorden te bespreken.

- Zorg ervoor dat de leerdoelen van de les duidelijk zijn voor de leerlingen. Bij de kleutergroepen kunnen dit hele simpele doelen zijn ("houd je potlood goed vast"), maar ze moeten hoe dan ook expliciet zijn.
- Zorg ervoor dat maatjes- en teamgesprekken worden gebruikt om de antwoorden op iedere vraag te bespreken.
- Zorg ervoor dat vragen zich focussen op ontwikkeling van de vaardigheden in de leerdoelen van de les.
- Het moet duidelijk zijn tijdens de les dat:
  - leertaken bestaan uit een geschikte hoeveelheid uitdaging.
  - alle kinderen de taken succesvol moeten kunnen voltooien.
  - er bewijs moet zijn dat de leerdoelen bereikt zijn.
  - leerlingen evenveel of meer praten dan leerkrachten.

Tips

- Bereid vragen en discussiepunten voor maatjes en teams van tevoren voor op basis van de kennis die je hebt over het huidige niveau van leerlingen ten aanzien van hun begrip van de leerdoelen.
- Verander vragen en discussiepunten eventueel tijdens het evalueren van de antwoorden en reacties van leerlingen in de les.
- Wanneer leerlingen met maatjes of in teams werken en je algemene misopvattingen opmerkt kan het handig zijn om dit klassikaal te bespreken, gebruik voor meer aandacht en effectiviteit het stiltegebaar hiervoor.
- Zorg ervoor dat er een juiste balans is tussen de spreektijd van de leerkracht en leerling.
- Wanneer je opmerkt dat een bepaalde leerling veel moeite heeft met een taak, moet je ervoor zorgen dat de rest van het team aandacht besteedt aan de zorg over het begrip van dit teamlid. Wanneer dit op een juiste manier wordt gedaan moeten er punten worden gegeven aan het team.
- Als het nodig is kan de leerkracht extra ondersteuning bieden aan teams met zwakkere leerlingen, maar dit moet de samenwerking niet onderuithalen.

Bronnen

- Time-timer/stopwatch

16. Leerlingen gebruiken spiekbrieven om elkaar te helpen bij het (begrijpend) lezen.

M6 t/m Plus

- Alle maatjes gebruiken spiekbrieven om elkaar te helpen tijdens het lezen.
- De spiekbrieven zijn toegankelijk voor alle leerlingen (voldoende exemplaren in de teambak).
- Alle leerlingen zijn bekend met de strategieën op de spiekbrieven.
- Verwachtingen voor het gebruik van strategieën zijn duidelijk voor de leerlingen.
- De leerkracht herinnert de leerlingen eraan om de spiekbrieven regelmatig te gebruiken.

Tips

- Model het gebruik van een spiekbrief.
- Observeer of de spiekbrieven worden gebruikt tijdens het lezen.
- Beloon het gebruik van de spiekbrieven met punten.

Bronnen

- Aantekeningen van de observatie
- Spiekbrieven
- Gebruikswijzer Wings
- Handleiding Samenwerkend leren M3 t/m Plus